Ovidiu MOCEANU

Universitatea „Transilvania" din Braşov, Facultatea de Litere
„Transilvania" University from Braşov, Faculty of Letters

O lectură modernă a operei lui Pavel Dan

A Modern Reading of Pavel Dan's Work

The author of this study analyzes Gabriela Chiciudean's book, *Pavel Dan şi globul de aur al creatorului (Pavel Dan and the Creator's Crystal Globe)*, issued bythe Publishing House of the Romanian Academy in 2007. It is an approach based on the theory of the imaginary (as the subtitle states) aimed at Pavel Dan's work, a middleground writer of the Romanian literature whose literary career was broken prematurely. It can be noticed that, after setting the theoretical background preparing the perspective of the approach, Gabriela Chiciudean investigates the main themes with frequent references to the theoretical source and gives an overview of the most interesting aspects of the theories of the imaginary, and especially of those of the social imaginary.Pavel Dan's Transylvania, as Chiciudean Gabriela underlines, „is an imagined one, a land of his own, and, in order to rediscover it, he had to reconstruct it from the place and time when he was born." The access to a certain image of Transylvania (different from that of Slavici or Rebreanu in many respects) was conditioned by a „reconciliation" of the prodigal son with his „great peasant family".

The central stake of the book is to bring Dan Pavel back to the interest area of the new generations of readers, and, in order to achieve this objective, Gabriela Chiciudean considers that the theory of the imaginary, particularly of the social imaginary, provides the necessary elements for a convincing demonstration. Therefore, each chapter and subchapter comprises an investigation, either historical or theoretical, with a view to attaining persuasiveness. The different units of the imaginary become objects of meditation, with particular symbols.

Keywords: Pavel Dan, imaginary, short stories, social imaginary, Transylvania, re-establishment, re-reading, actualization

Institution's address: B-dul Eroilor, nr. 29, Braşov, România, tel. 0268.474059, e-mail: *f-litere@unitbv.ro*

Personal e-mail: *omoceanu@yahoo.com*

Gabriela Chiciudean, cadru didactic la Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia, a publicat o carte despre Pavel Dan, deosebită în felul ei, şi ca subiect, şi ca modalitate de abordare. Este vorba de *Pavel Dan şi globul de cristal al creatorului (o abordare pe suportul teoriei imaginarului)*, apărută la Editura Academiei Române (2007), iniţial o teză de doctorat la Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu. Modalitatea e una practicată în ultimul timp de tinerii cercetători literari, cu rezultate remarcabile atunci când execesul de teoretizare nu sufocă planul general şi substanţa cercetării. După ce se fixează premisele teoretice, pregătindu-se unghiul de abordare, se examinează temele principale cu raportări frecvente la sursa teoretică. Gabriela Chiciudean trece în revistă tot ceea ce e mai interesant în teoriile imaginarului şi în special ale imaginarului social (Jean-Jacques Wunenburger[1], cu *Viaţa imaginilor* ş.a.), considerând că textul literar poate fi un „un instrument prin intermediul căruia putem cunoaşte cel mai bine «sensibilităţi» din alte timpuri" (v. cap. *Din culisele imaginarului social şi Imaginea lumii*). Imaginarul social (concept introdus în 1978 de Evelyne Patlagean) a jucat un rol important, din acest punct de vedere, în opera lui Pavel Dan, unde, cu ajutorul lui, „s-a realizat o efigie a Câmpiei", în sensul că Pavel Dan „creează o mitologie proprie, cu reperezentările sale – mama, taat, satul, casa, dealul, drumul, familia etc. – situate între doi poli: copilăria şi marea trecere", „creează un univers în care plasează pripriile sale temeri, vise şi speranţe şi conservă amintirile trecutului". Autoarea va avea, aşadar, în atenţie ecuaţia specială prin care imaginile conturează un univers propriu, figurile spaţiului şi timpului, precum şi elementele unei mitologii specifice lumii evocate de prozator. Ardealul lui Pavel Dan, afirmă Gabriela Chiciudean, „este unul imaginat, un tărâm al lui, iar pentru a-l regăsi a fost

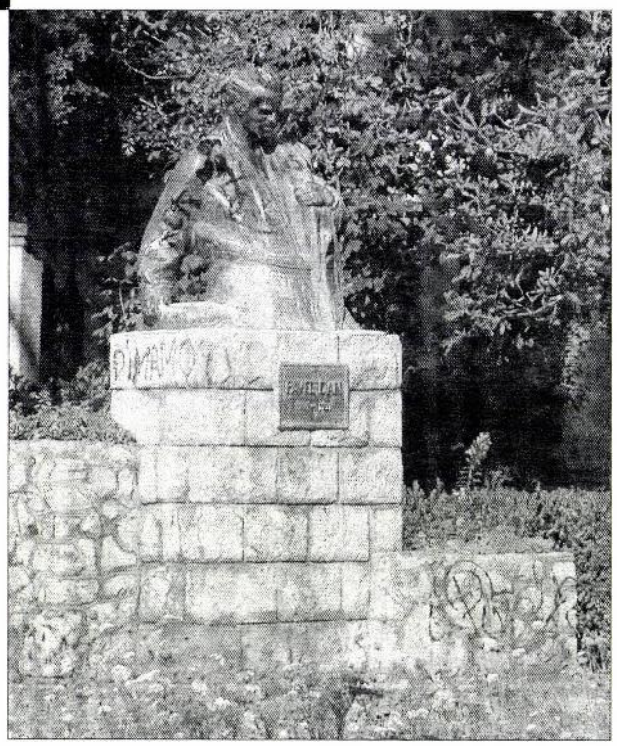

Pavel Dan

nevoit să reconstituie din locul şi timpul în care s-a născut". Accesul la o anumită imagine a Ardealului (diferită sub multe aspecte de cea a lui Slavici sau Rebreanu) a fost condiţionat de o „împăcare" a fiului risipitor cu „marea sa familie ţărănească".

Cartea Gabrielei Chiciudean ne atrage atenţia şi prin curajul abordării operei unui scriitor de plan secund în literatura noastră. Întreaga construcţie teoretica ar fi rămas fără suport dacă opera nu ar fi justificat o asemenea abordare, nu ar fi oferit argumente, suportul valoric necesar. Pavel Dan a intrat în atenţia criticii şi istoriei literare abia după republicarea nuvelelor şi povestirilor sale prin anii '60, deşi se făcuse cunoscut cu câteva decenii înainte, într-o vreme când L. Rebreanu şi Ion Agârbiceanu se aflau în plină activitate creatoare. Boala şi sfârşitul prematur l-au împiedicat să-şi desăvârşească opera, care anunţa o perspectivă inedită asupra unei realităţi în general cunoscută din scrierile ardelenilor afirmaţi înainte sau după primul război mondial.Miza centrală a cărţii este de a-l readuce pe Pavel Dan în zona de interes a noilor generaţii de cititori şi, pentru a-şi atinge scopul, consideră că teoria imaginarului, în mod deosebit a imaginarului social, cum spuneam, îi oferă elementele necesare unei demonstraţii convingătoare. Fiecare capitol şi subcapitol conţine, ca urmare, un excurs, fie de ordin istoric, fie de ordin teoretic, în dorinţa vădită de a fi convingătoare. Ocolul e uneori mult prea larg, în ideea de a configura contextul social şi istoric, cum ar fi, de exemplu, capitolul *Cadre*, unde se se analizează efectele determinate de „creşterea capitalismului şi de industrializare" la începutul secolului al XX-lea , se fac aprecieri la situaţia României după Marea Unire şi a Transilvaniei, la atmosfera intelectuală caracteristică momentului în carese formează şi se afirmă Pavel Dan, „rapsodul Câmpiei Ardealului", cum îl numeşte pe autor în mai multe rânduri. Nu aceste pagini dau măsura originalităţii şi nici a forţei de pătrundere a fenomenelor avute în vedere, mai ales că verbul alunecă spre aprecieri superflue, redundante sau inconsistente, dacă nu chiar nefericite, cum ar fi acestea: „Realismul se dezvoltă şi se adânceşte fiind cel mai bine conturat, la noi, în *Viaţa românească*, iar culmea realismului este atinsă prin opera lui Liviu Rebreanu"; „Carpaţii joacă un rol de factor polarizator pentru ţara noastră, atât în ceea ce priveşte clima, apele, solul, vegetaţia, cât şi pentru modul de grupare a populaţiei". Fraze ca aceasta: „Astfel, toate elementele complexului geografic sunt dispuse concentric, în formă de amfiteatru, în centru situându-se Podişul Transilvaniei înconjurat de Carpaţi (Orientali, Meridionali, Occidentali), care sunt circumscrişi, apoi, de dealurile carpatice, de Câmpia Tisei, Câmpia Română, Podişul Moldovenesc şi Podişul Dobrogei" îşi găsesc foarte greu loc alături de consideraţiile subtile despre arta naraţiunii la Pavel Dan, despre imaginarul social şi „modalităţile de abordare a problemei identităţii".

Din fericire, sunt puţine derapaje de acest fel şi, odată găsit ritmul, cercetarea arată puterea de analiză a autoarei, care propune unghiuri inedite de abordare a operei literare, în general, şi în mod special a lui Pavel Dan. De altfel, formula adoptată creează posibilitatea unei analize suple a fenomenelor, cu treceri rapide de la un aspect la altul, în măsura în care sublinierea semnificaţiilorse impune, de la aspectele biografice şi de mărturisire regăsite în *Jurnal*[2] la observaţii despre funcţionarea textului şi psihologia personajelor. Gabriela Chiciudean remarcă, pe bună dreptate, „coerenţa ascunsă a bucăţilor, poate mult mai grăitoare decât întregul", cele câteva scrieri publicate sau rămase în manuscris fiind „asemenea fragmentelor unei oglinzi sparte, marcate, parcă, de patosul eşecului, de suferinţa operei ce nu s-a putut închega". Capitolul *Imaginea lumii*, cel mai consistent, analizează aspecte care reflectă un anumit mod de a percepe lumea, de a trăi în Câmpia Ardealului. Nu numai aici, unităţile narative sunt percepute ca elemente cu anumite semnificaţii, revelatoare pentru un mod specific de a înţelege creaţia, situat între modernitate şi tradiţionalism, o viziune sensibilă a dimensiunii tragice a existenţei. Ne aflăm, susţine autoarea, în faţa unui autor mai puţin preocupat de localizarea geografică sau istorică şi „mai mult de substratul uman, de gesturile ce nu se înscriu

Statuia lui Pavel Dan
din faţa Colegiului Naţional Mihai Viteazul din Turda

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/ro/4/4e/-TurdaStatuiaPavelDan.jpg

în timp". Astfel, diferite unităţi ale imaginarului devin obiecte de meditaţie, cu o simbolistică aparte. Prin minuţiozitatea cu care se face evaluarea lor, se sugerează o elaborare care transcende limitele diferitelor naraţiuni, aşa încât, la un moment dat, parcă nu mai are importanţă că un detaliu sau altul intră în structura unui text, ci că a fost investit cu valori simbolice, că a fost „într-o constelaţie de relaţii", acolo unde „formele simbolice sunt etajate pe domenii în care se articulează imaginile, ideile şi acţiunile sistemelor simbolice cu care operează imaginaţia socială". Familia este văzută ca „motiv central al eposului paveldanian". În *Modalităţi de abordare a problemei identităţii*, se revine asupra problemei grupului social/colectivului ca matrice în care se conturează identitatea (familie, clan, neam, naţiune), observându-se, în opera lui Pavel Dan, „desacralizarea unităţii comunitare". Foarte interesante consideraţii găsim, în acelaşi context, despre reprezentarea străinului la Pavel Dan „ca parte a imaginarului social", a liderului, despre zvon, despre obiectele din mediul ambiant (obiectul confident, scaunele, jurnalul prieten). În *Imaginea reflex şi umbra în opera lui Pavel Dan,* acelaşi tip de demers are în vedere oglinda, umbra, apa ca „analog al oglinzii", fotografia, universul oniric. Nu putem trece cu vederea că sugestii mult mai interesante pentru interpretarea unor fenomene enumerate ar fi găsit şi în alte surse bibliografice decât cele consultate, de-ar fi să amintim cartea lui Gaston Bachelard *Flacăra unei lumânări*, mai ales pentru consideraţiile despre *umbră* şi efectele luminii de lampă, asupra cărora se opreşte la un moment dat. Pe de altă parte, despre *umbră* (v. eseul cu acelaşi titlul în antologia *Puterea sufletului*), a scris C.G. Jung.

Subcapitolul *Reprezentări ale «marii treceri»* studiază atitudinea personajelor lui Pavel Dan în faţa morţii. Imaginarul morţii se arată deosebit de nuanţat în opera celui care a scris *Înmormântarea lui Urcan Bătrânul* şi care trăia obsesia morţii. Semnele şi prevestirile, mentalitatea grupului social în legătură cu moartea, reacţia personajelor în faţa evenimentelor determinate de moarte, psihologia specifică etc. le regăsim în analizele la *Înmormântarea lui Urcan Bătrânul, Priveghiul, Canonicul, Zborul de la cuib, Uliana* ş.a. Ultimele două secvenţe ale lucrării analizează unităţile imaginarului organizate în jurul ideii de spaţiu şi timp (*Moduri de receptare a spaţiului, O abordare din perspecitvă temporală*). Se aplică aceeaşi metodă a izolării unităţilor şi reorganizarea lor în funcţie de solicitările demonstraţiei (casa, drumul, curtea, natura, trenul, oraşul, sărbătorile, jocurile, anotimpurile etc.).

Cartea Gabrielei Chiciudean constituie o plăcută surpriză.

Note:

1. Jean Jacques Wunenburger, *Utopia sau criza imaginarului*, trad. de Tudor Ionescu, Cluj-Napoca, Dacia, 2001; *Viaţa imaginilor*, trad. De Ionel Buşe, Cluj, Ed. Cartimpex, 1998; *Sacrul*, trad., note şi studiu introductiv de Mihaela Căluţ, postfaţă de Aurel Codoban, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2000.
2. Pavel Dan, *Jurnal*, ed. îngrijită şi prefaţă de Sergiu Pavel Dan, Cluj, Ed. Dacia, 1974.

Bibliography

1. Chiciudean, Gabriela, *Pavel Dan şi globul de cristal al creatorului (Pavel Dan and the Creator's Crystal Globe)*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2007.
2. Pavel Dan, *Jurnal (Diary)*, ed. îngrijită şi prefaţă de Sergiu Pavel Dan, Cluj, Ed. Dacia, 1974.
3. Wunenburger, Jean Jacques *Utopia sau criza imaginarului (Utopia or the Crisis of the Imaginary)*, trad. de Tudor Ionescu, Cluj-Napoca, Dacia, 2001.
4. Idem, *Viaţa imaginilor (Life of Images)*, trad. De Ionel Buşe, Cluj, Ed. Cartimpex, 1998.
5. Idem, *Sacrul (The Sacred)*, trad., note şi studiu introductiv de Mihaela Căluţ, postfaţă de Aurel Codoban, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2000.
6. Zaciu, Mircea, *Masca geniului (The Mask of the Genius)*, E. P. L., Bucureşti 1967.